

**„УКАЛУПЉИВАЊЕ” ИЛИ
ПРЕКОРАЧЕЊЕ ГРАНИЦА**
Друштвене науке у савременом добу

Уредници
ГОРАН БАШИЋ
МИРЈАНА РАШЕВИЋ

БЕОГРАД, 2017

Издавач

ИНСТИТУТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
БЕОГРАД
2017

За издавача

Горан Башић

Уредници

Горан Башић
Мирјана Рашевић

Рецензенти

Академик Тибор Варади, Српска академија наука и уметности
Проф. др Владимир Вулетић, Филозофски факултет Универзитета у Београду
Др Лилијана Чичкарић, Институт друштвених наука, Београд

ПОЛИТИКОЛОШКИ ПОГЛЕД НА СУОЧАВАЊЕ СРБИЈЕ СА СОПСТВЕНИМ И ГЛОБАЛНИМ ИЗАЗОВИМА¹

ЗОРАН ЛУТОВАЦ*

Сажетак Србија као држава у трансформацији ка либералној демократији и на путу европских интеграција суочава се и са бројним проблемима на које би друштвене науке требало да понуде одговоре. Траже се рационални одговори на национална питања и ефикасни одговори на свакодневна животна питања. Друштвене науке имају одговорност да буду инспиратори у том процесу трансформације, да буду контролори политичких и друштвених процеса, те коректори девијантних друштвених појава.

Нашем друштву је потребна, не само свеобухватна економска, политичка и друштвена реформа, него и реформа политичке мисли, реформа парадигме на којој почива знање и образовање, култура и моралност. Истовремено док се бавимо проблемима економског раста, незапослености и ниског животног стандарда требало би да имамо на уму да људи нису статистички подаци и предмети, него бића обдарена интелигенцијом, духовношћу и емоцијама. Полазећи од тога, неопходно је да политикологија и остале друштвене науке дају свој допринос у борби за модернизацију друштва, државе и привреде.

Кључне речи: политикологија, друштвене науке, Србија, трансформација, модернизација

Србија у ери глобализма

Светска економска криза је пољуљала темеље финансијског капитализма и отворила простор за преиспитивање идеја, друштвених концепата, идеологија, па и вредности развијеног Запада и свих оних који су те вредности прихватили. Мешовити миграциони

---

¹ Рад је део истраживања на пројекту: „Друштвене трансформације у процесу европских интеграција – мултидисциплинарни приступ“ (ИИИ 47010) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

* Институт друштвених наука, Београд

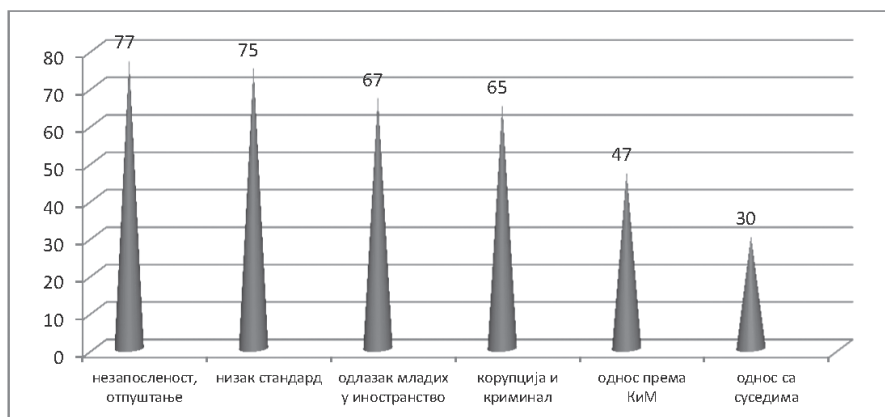
токови који су током 2015. и 2016. године у значајној мери утицали на ЕУ и земље у окружењу су та преиспитивања још снажније подстакла. То нису само изазови за политичаре то су и изазови за политикологију и социологију, правне и економске науке, то су постала питања друштвених наука уопште.

Србија као држава у трансформацији ка либералној демократији и на путу европских интеграција суочава се и са бројним специфичним проблемима на које би друштвене науке требало да понуде одговоре. Време мегаломанских националних пројеката је за нама. Траже се рационални одговори на национална питања и ефикасни одговори на свакодневна животна питања: како доћи до бољег живота, не само у материјалном, него и у квалитативном смислу.

Истраживање Центра за политиколошка истраживања и јавно мњење Института друштвених наука из Београда (јуни-јули 2017) рађено на узорку од 1500 интервјуисаних пунолетних становника са 100 бирачких места (*proportional to size sampling*) показује да су у Србији данас главне теме уједно и највећи проблеми грађана. Према њиховој оцени то су незапосленост, низак животни стандард и сиромаштво, криминал и корупција, одлазак младих у иностранство. Чак 77% гађана Србије много је забринуто због незапослености и отпуштања, три четвртине због ниског животног стандарда и сиромаштва, 67% њих због одласка младих стручњака у иностранство, 65% њих због корупције и криминала. Велике националне теме, попут односа са суседима (29,5%) и према Косову (47%), у сенци су ових „животних питања”², али веома лако могу доћи у жижку интересовања, ако се политички инструментализују³. Дакле, грађани су пре свега забринути за животне, егзистенцијалне проблеме, али постоје и они проблеми, попут односа према Косову и Метохији и према суседима који имају конфликтни потенцијал и велику политичку употребну вредност.

² “Јавно мњење Србије”, *Истраживање јавног мњења Србије 2017*, Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење Института друштвених наука, Београд, 2017.

³ Тако када је Црна Гора признала независност Косова Србија је „реаговала оштрије него у претходним случајевима, што је значајно погоршало политичке односе две државе и изазвало подизање тензија и емотивне реакције грађана у обе државе“ Зоран Лутовац, *Српски идентитет у Црној Гори*, (Београд: Институт друштвених наука, 2015), 50–51.

Забринутост за проблеме

Као друштву и политичкој заједници било би нам знатно лакше да се суочавамо са тим важним животним проблемима када бисмо поред одговарајуће економске и социјалне политике имали пуну владавину права, независно правосуђе и развијено грађанско друштво. Неопходно је да их створимо и односимо се према њима као врхунским вредностима како бисмо себи олакшали борбу за остваривање других темељних вредности и бољег живота. Друштвене науке имају одговорност да буду инспиратори у том процесу трансформације, да буду контролори политичких и друштвених процеса, те коректори девијантних друштвених појава.

То што смо осиромашили и што нисмо развили демократске институције само значи да је задатак интелектуалне и политичке елите сложенији и захтевнији: тражити начине за постизање бољег и квалитетнијег живота у знатно неповољнијим условима од оних у којима се налазе развијене демократске државе. То значи да ће нам бити теже да градимо еколошку свест, биће нам теже да се држимо стандарда о квалитету производа, али упркос отежаним околностима, треба да развијамо солидарност и поштовање људских права.

Грађани Србије суочавају се, такође, са глобалним проблемима и опасностима. Део смо човечанства које се, изгледа, брже развија него што то изазови развоја и његове благодети могу да апсорбују.

Истовремено, терет прошлости је у знатној мери присутан преко распламсавања етничких и верских сукоба, опасност од употребе оружја за масовно уништење није смањена и поред бројних покушаја, страх од ирационалне употребе насиља повећава се ширењем идеја о ексклузивности идеологија, религија и погледа на свет. Оно што нам је као човечанству заједничко јесте уништавање биосфере и загађивање животног простора и ту само удружени можемо помоћи себи и Планети. На другој страни, много тога се изменило на боље у погледу обима и распрострањености људских права, у погледу општих услова за живот, развоја технологије, али хуман и квалитетан живот ни изблиза није доступан свим становницима наше Планете. Глобализација је донела предности и мане са собом. Вештина вођења државе и управљања друштвом своди се на то да се што је могуће више ограничи негативни ефекти, а да се максимализују позитивни ефекти глобализације и ту би улога науке требало да има значајну улогу.⁴

Србија је само једна тачка на планети земљи, један путник на граници уређене Европе, али је и цео универзум за многе њене грађане. Зато су нам потребни људи и идеје који ће помоћи да ту нашу тачку, те наше путне исправе, тај наш универзум уредимо мењајући га на боље. А први корак би требало да буде да на боље мењамо себе саме. Спољнополитички посматрано Србија се често кретала између изолационизма и тражења заштитника, при томе не разумевајући себе саму, нити свет око себе. Свет се брже мења него што то многи виде или разумеју, зато је потребно да они који су способни да спознају и проничу, сада помогну.

Вредносно посматрано, идеју увећања и ширења материјалног благостања пратили су необуздани апетити профита, урушавање идеје солидарности, изопачавање конкуренције у сурово тржишно надметање. Потрошачки дух водио је гладијаторској борби економских актера која је пак водила доминацији квантитета над квалитетом. Квантитет је постао кључно мерило и тамо где не би требало да буде. Политичка мисао бива омађијана економистичком симплификацијом, која све проблеме своди на питања и проблеме тржишта.⁵ Образовни систем, сразмерно духу времена, распарчава и

⁴ Видети: Veselin Vukotić i drugi (ur.): *Globalizacija i izolacionizam*, (Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka), 2017.

⁵ Хесел и Морен говоре о кризи „слепе политичке мисли која, бивајући потчињена економистичком кретенизму који све политичке проблеме и питања своди на пи-

специјализује знања до бесмисла. Лествица благостања постављена је веома ниско – на ниво материјалног задовољства.

Култура је постала луксуз који себи могу приуштити само они неоптерећени стицањем материјалног богатства. Солидарност је готово избледела слика друштвених односа – има је све мање и унутар породица, а управо брига о осетљивим друштвеним групама показује зрелост једног друштва и на најбољи начин промовише солидарност као друштвену вредност. Љубав и саосећање важан су део индустрије забаве, а готово да ишчезавају из наше свакодневице.

На другој страни, „борба за права особа с инвалидитетом одавно је превазишла чин милосрђа и прешла у сферу остваривања људских права.“⁶ Добро је што се брига за људе све више кодификује и постаје ствар људских права осетљивих група, а све мање ствар солидарности и саосећања или личне и групне посвећености њиховој добробити. Но, то није разлог да као друштво занемарујемо људске вредности попут солидарности и саосећања. Напротив, потребно је извући их из дубоке сенке равнодушности. Чак и, некада подразумевајућа, учтивост напушта наш свакодневни живот. Људско достојанство је ушло у међународне документе и уџбенике о људским правима, али га у стварности све мање има. Друштвена повезаност парадоксално опада у ери напредне технологије и процвата средстава комуникације.

У таквим политичким, економским и социјалним околностима лакше се развијају ауторитаризам и ксенофобија. Историја постаје уточиште незадовољних. Суседи, странци, «други» и друкчији постају кривци за свакодневне фрустрације и невоље. Наука, култура и уметност се третирају као трошак, а не као инвестиција. Траже се изнова и изнова ауторитарне вође које налазе кривце за лоше стање у земљи уместо рационални политичари склони дијалогу и решавању проблема. Економска криза само поспешује склоност преком решавању проблема.

тање тржишта, постаје неспособна да формулише било какву велику визију“, Stefan Hesel i Edgar Moren, *Put nade* (Beograd : Hedone, 2012), 19.

⁶ Зоран Лутовац, „Приступачност аудио визуелног садржаја особама са инвалидитетом у контексту људских права“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 159–160 (2016), 873.

Модернизације Србије

Изградња владавине права, развијеног грађанског друштва, обнављање моралности, развој образовања, науке и културе стубови су друштвеног препорода. Међутим, без привредних успеха нема ни успешне политичке заједнице, нити успешног друштва, отуда су економске реформе основ подупирања општег бољитка Србије, економске реформе у чијем средишту су људи, а не профит по сваку цену, реформе које подразумевају хуманизацију на релацији рад – капитал.

Важан део економских и друштвених реформи мора бити склад на вертикали појединац-друштво-природа, склад као програмски циљ, а не као утопијска фраза. Нашем друштву су потребне покретачке идеје и јасне визије, потребне су институције које ће бити ослонац оних који стварају и раде, поштују законе и заједницу у којој живе. Неопходне су кредибилне институције у које ће грађани имати поверење и владавина права која ће спречавати самовољу појединаца и интересних група.

У савременим међународним односима само они који се благовремено мењају и прилагођавају технолошком напретку у стању су да опстају и напредују. Европске интеграције су темељ спољне политике и покретач унутрашњих промена. То није само техничко питање, него суштинско политичко и вредносно питање. Определијући се за европске интеграције, Србија се определила за вредности уважавања људског достојанства и поштовања људских права, слободе, демократије и владавине права.

Да би градила хумано друштво, неопходна је промена односа према политици и друштву. Не ради се само о томе да се Србија модернизује: требало би и створити услове да се модерност у Србији осећа као код своје куће. Потребна нам је, не само свеобухватна економска, политичка и друштвена реформа, него и реформа политичке мисли,⁷ реформа парадигме на којој почива наше знање и образовање, наша култура и моралност. Док се бавимо проблемима економског раста, незапослености и ниског животног стандарда, требало би да имамо на уму да људи нису статистички подаци и предмети, него бића обдарена интелигенцијом, духовношћу и емоцијама. Полазећи од тога, неопходно је да политикологија и остале

⁷ Stefan Hesel i Edgar Moren, *Put nade* (Beograd: Hedone, 2012), 50.

друштвене науке дају свој допринос борби за модернизацију друштва, државе и привреде.

Модернизација друштва – подразумева афирмацију универзалних вредности грађанског друштва које се темељи на владавини права, демократској политичкој култури и основним људским правима и слободама. Осим на утврђеним и спровођеним вредностима, модернизација друштва мора да почива на потпуно уређеном и складном уставно-правном систему и пракси добрих закона.⁸ Улагање у образовање, науку и технологију, културу и здравствени систем мора се конципирати и третирати као велика друштвена инвестиција, као улагање за будућност и препород Србије.

Модернизација државе – значи дубинске институционалне реформе које подразумевају изградњу независног и ефикасног правосуђа, пуну афирмацију парламентаризма и Народне скупштине, свођење извршне власти у уставне оквире и јачање њене ефикасности, али и одговорности. Такође, требало би наћи праву меру односа између централне власти и локалне самоуправе која ће бити од користи за све грађане. За модернизацију државе важно је изградити и регулаторне и контролне органе и јачати институције грађанског друштва.

Истраживање Центра за политиколошка истраживања и јавно мњење Института друштвених наука показало је да је поверење у државне институције, као и у институције друштва и даље на ниском нивоу.⁹

Поверење у парламент има тек око једне трећине грађана (34,4% – од тога 10,3% има велико поверење). Нешто је више оних који немају поверења у парламент 38,1% (а међу њима 18,1% уопште нема поверење). Када је *поверење у владу* у питању, готово да је исти проценат оних који имају (37,5%) и оних који немају поверења (37,1%). У председника државе поверење има 40,9% грађана (наспрам 34,9% оних који немају).

Традиционално, *поверење у војску* је највеће 61,3% (наспрам 16,6% оних који немају поверење) и то је једина државна институ-

⁸ Zoran Lutovac, "Izgradnja političkog i ustavnog identiteta samostalne Srbije", u *Ustavi u vremenu krize – postjugoslovenska perspektiva*, ur. Milan Podunavac i Biljana Đorđević (Beograd: Fakultet političkih nauka i Udruženje za političke nauke Srbije, 2015), 395–406.

⁹ „Јавно мњење Србије“, *Истраживање јавног мњења Србије 2017*, (Београд: Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење Института друштвених наука, 2017).

ција са натполовичним поверењем грађана. То би свакако требало повезати пре са традиционалним односом према војсци, него са њеном данашњом улогом и угледом међу грађанима. У полицију поверење има 44,5% грађана (наспрам 29,7% оних који немају поверење).

Релативна већина грађана нема *поверења у медије* (47,1% - од њих 22,45 уопште нема поверења, а 24,7% углавном). Свега 21,3% има поверења у њих (од тога 3,8% њих велико поверење).

Што се тиче институција цивилног друштва, *поверење у НВО* има свега 14,6% грађана (наспрам половине оних који немају поверења у невладине организације). Тако низак рејтинг, свакако је последица става великог дела владајућих политичких елита и медија који су уз помоћ заоштрене реторике обликовале НВО као неког ко не ради у интересу Србије и њених грађана, него у интересу спољних и унутрашњих *других*.

Поверење у синдикате, такође је на веома ниском нивоу, понајвише због тога што су они доживљавани као експоненти владајуће политике још од времена једнопартијског политичког система. Тек једва једна петина грађана има поверење у синдикате, док 40,2% нема поверења у њих. *Поверење у Унију послодаваца* је још на нижем нивоу (16,3%).

Изградња стабилних и респектабилних институција темељ је модернизације државе. Тек таква политичка заједница може градити повољан политички амбијент и бити везивно ткиво за све њене грађане.

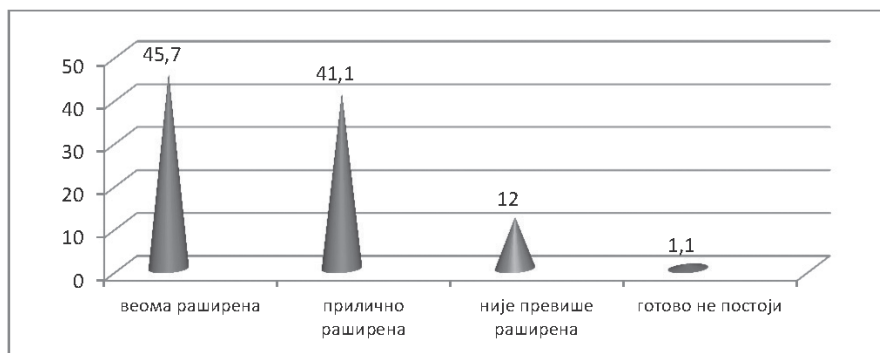
Модернизација привреде – мора почивати на здравим темељима чија је претпоставка борба против корупције и организованог криминала. Ово је претпоставка не само здраве привреде, него и целе политичке заједнице и друштва. Међу претпоставке за модернизацију привреде спада и изградња инфраструктуре и дефинисање просторног развоја Србије. На тим претпоставкама могу се дефинисати циљеви јачања привреде и одрживог развоја међу којима су повећање броја запослених и раст заснован на рационалној употреби енергије. Унапређење људског капитала уско је повезано са инвестирањем у знање и технологију, што је општи друштвени циљ, баш као и социјално укључивање и смањење сиромаштва. Борба против сиромаштва, како рече Мендела, није ствар милосрђа, него праведности и зато мора бити приоритет сваке друштвено одговорне заједнице.

Препреке и политике на путу модернизације

Велики проблем привреде и друштва у целини је криминал и корупција које и грађани Србије сврставају у најважније проблеме. Наиме, поред 65% грађана које „много“ брину криминал и корупција, још 28% њих се изјаснило да их тај проблем „средње“ брине, док је свега 7% њих рекло да их „мало“ брине.¹⁰

На питање „*колико је раширена корупција, као што је узимање мита међу политичарима*“, свега 1,1% је рекло да готово не постоји и 12% њих да није превише раширена. Чак 41,1% је рекло да је прилично раширена и 45,7% да је веома раширена. Ово су алармантни подаци о перцепцији корупције у Србији, о перцепцији која ствара климу општег неповерења и подозрења у државу и самим тим решавање тог проблема намеће се као приоритет за успостављање повољног социјалног амбијента .

Колико је раширена корупција међу политичарима у Србији

Србија данас има неефикасну привреду и мноштво апологета и критичара капитализма и социјализма, а кључно питање је како у датим околностима привреду учинити успешном. Истовремено, неопходна је политика социјалне одговорности и солидарности, политика која Србију неће „модернизовати“ на рачун најсиромашнијих и најмање заштићених слојева становништва. Политика друштвеног развоја мора се водити као социјално одговорна политика у друштву у којем је велика незапосленост и где се број оних који тешко живе рапидно шири у средње слојеве друштва. Тамо где од

¹⁰ Исто.

свог рада не могу достојанствено да живе запослени, па ни они који су високо образовани – то престаје бити само питање социјалне политике, то је прворазредно питање организације и уређења друштва.

Развој Србије би требало заснивати на знању као главној покретачкој снази привреде. Улагање у знање – науку, технологију, иновативност – јесте инвестиција нашег друштва у суочавање с економским проблемима, у очување животне средине, у обезбеђивање енергије, у образовање, у бригу о здрављу, у све сфере нашег живота. Природни ресурси које Србија поседује не могу бити та покретачка снага, баш као ни јефтина радна снага. Потребно је градити привреду и друштво које ће се темељити на знању и креативности. Иновативност која спаја знања и предузетништво намеће се као важан чинилац у том процесу. Повећањем нивоа образовања и практичном примени стечених знања и вештина отвориће се нови економски простори за наше грађане. То је посао који захтева, не само подршку државе предузећима која теже модернизацији технологија и охрабривање развоја иновативног пословања, него и реформу образовања која подстиче знање и иновативност као животну филозофију.

Политика равномерног регионалног развоја важна је за стабилност и виталност Србије, што подразумева стварање уједначенијег нивоа општих услова за живот и пословање развојем инфраструктуре и доступности образовања. Улагање у руралне средине у том контексту од посебног је значаја.

Масовна бирократизација није произвела ефикаснију администрацију и јавне услуге, него је само усложнила комуникацију с грађанима – произвела је вишак запослених сужавањем њиховог поља деловања, повећањем броја шалтера уместо поједностављивањем услужних процедура. На другој страни, обрнут процес у приватном сектору – у име рационализације и конкурентности смањује се број запослених а они који су срећни што су задржали посао, изложени су сталном притиску и стресовима како би дорасли све оштријој конкуренцији на тржишту. Јавна административна тромост и стресна тржишна конкурентивност додатно негативно утичу на квалитет живота грађана. У информатичкој ери развој ефикасне администрације и управљања се подразумева када је у питању квалитетно функционисање државе и њена комуникација са грађанима. Отуда је јачање и унапређење деловања институција стални задатак модернизације државе и друштва.

Друштвене науке би требало да извлаче поуке из онога што је било, да иду у сусрет оном што ће бити, али и да се суочавају са актуелним проблемима. Практична политика би морала да понуди људима достојанственост и у суровим околностима, али и да мења околности тако да се преживљавање трансформише у бољи, квалитетнији живот. Одговорном политиком која друштвене науке третира као савезника неопходно је спречити да се средња класа грађана даље уништава, јер она је везивно ткиво демократског друштва. Заједничка је одговорност науке, политике и грађанског друштва да култура и образовање као темељ модернизације друштва буду свима доступни, а не само малом броју богатих који за културу углавном нису ни заинтересовани, нити за њу имају времена због сталне трке за егзистенцијалним опстанком или увећањем материјалног добра.

Изградња отвореног и толерантног друштва у којем култура и образовање добијају престижни статус повољан је амбијент за стварање креативних генерација које ће бити носиоци конкурентне економије знања. Процес доживотног образовања и мобилност у образовању неопходни су састојци такве стратегије.

Модернизација политике и политичких странака – повратак поверења

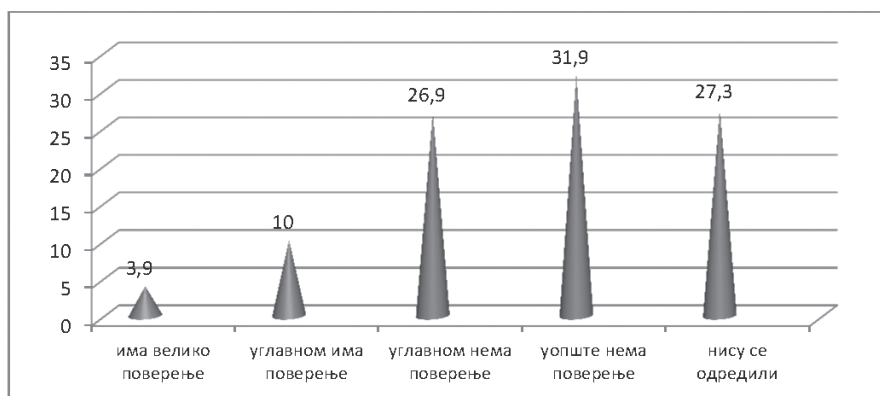
Нуспроизвод недемократске политичке културе јесте неповерење у идеју расправе, размене идеја, институционално деловање. Тај нуспроизвод пак утиче на отпор демократској политичкој култури, што све заједно ствара један зачарани круг ауторитарности и подаништва.

Криза поверења у демократију уопште, институције и демократске процедуре очигледно вуче корене из неповерења у политичке партије, које не само да су носиоци политичких процеса, него су у случају Србије, узурпатори политичког и друштвеног живота. Партијска подобност постала је мерило у свим друштвеним сферама нагризајући основне вредности и достигнућа савремених уређених држава, што све повратно утиче на однос грађана према демократији уопште, демократским процедурама и институцијама. И ту се отвара широки простор за оне који политичким елитама демагошки суп-

ротстављају народ, репрезентативној демократији непосредно спровођење народне воље, а институцијама вођу који разуме народ.¹¹

Поверење у политичке партије у Србији на веома је ниском нивоу. Судаћи према резултатима емпиријског истраживања изгледа да поверење у странке имају само чланови странака. Свега 13,9% испитаника има поверење у политичке партије, од којих 3,9% има велико поверење, а 10% углавном има поверење. Апсолутна већина грађана нема поверења (31,9% уопште нема и 26,9% углавном нема поверења). Остали, 27,3% нису се одредили.¹²

Поверење у политичке странке

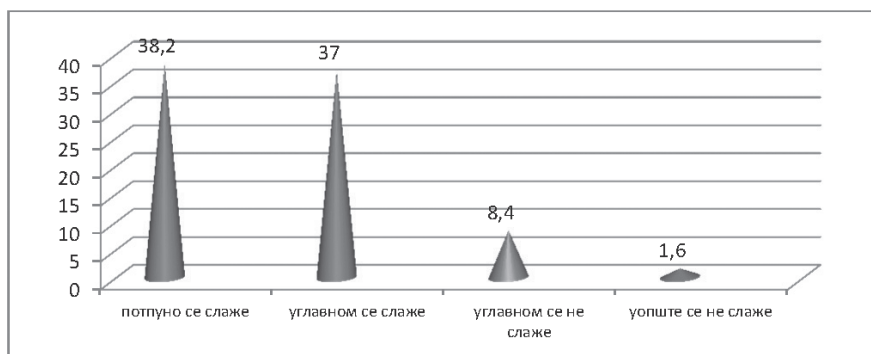

Истраживање Центра за политиколошка истраживања и јавно мњење Института друштвених наука показује да се чак три четвртине грађана Србије слаже са тврдњом да **већини политичара није стало до народа** (38,2% њих се потпуно слаже, док се 37% њих углавном слаже са том тврдњом). Свега 10% се не слаже с том тврдњом; 1,6% се уопште не слаже, док се 8,4% углавном не слаже. Овакав налаз указује на веома озбиљан потенцијал за развијање популистичког дискурса и пласирање популистичких порука.

¹¹ Chantal, Mouffe, *Agonistics: Thinking the World Politically* (London: Verso, 2013)

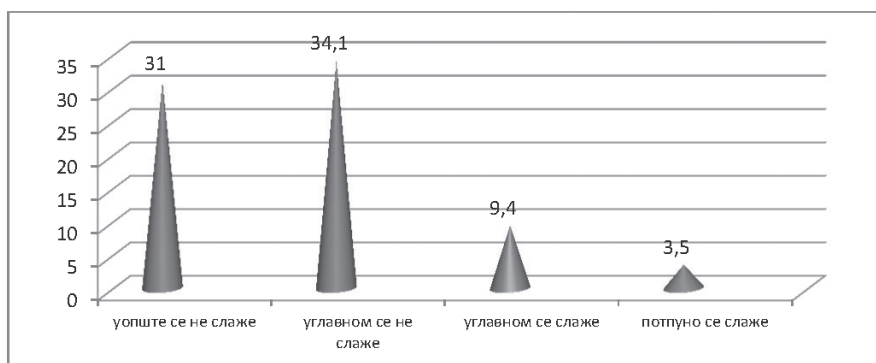
¹² „Јавно мњење Србије“, *Истраживање јавног мњења Србије 2017* (Београд: Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење Института друштвених наука, 2017).

Већини политичара није стало до народа

Слично је и са тврдњом да се **већини политичара може веровати** – 65,1% се не слаже с том тврдњом (31% се не слаже уопште, а 34,1% се углавном не слаже са овом тврдњом). Са тврдњом се слаже 13,2% (3,8% потпуно се слаже и 9,4% углавном се слаже).

Већини политичара се може веровати

"Не припадам ни једној странци", постала је фраза приликом упознавања, лозинка за легитимисање у јавној и приватној сфери. Политика је захваљујући онима који је доживљавају и користе као средство за постизање сопствених циљева, а не као часну дужност бављења општим добром, од професије намењене онима са највећим врлинама, постала у перцепцији великог броја грађана, уточиште за хуље, преваранте и лопове. На странкама је да сопственим примером

утичу на промену става у односу на странке. То ће бити најбоља кампања коју може да уради за повратак разочараних и придобијање нових бирача у циљу суштинских промена у друштву.

У друштву неразвијених институција и недостатка пуне владавине права тренд срозавања угледа етаблираних странака и пораст броја неформалних политичких покрета и удружења грађана не може бити позитиван. Нема успостављања либералне демократије без етаблирања политичких странака као носилаца политичког живота. Можда ће такав тренд у развијеним друштвима представљати мотив и инспирацију за еволутивни корак напред, али у земљама нелиберале демократије он је препрека развијању демократског друштва либералних вредности.

Између опасног тренда опште сатанизације странака и потребе за грађанским ангажовањем оних који у странкама виде генератора негативних појава у друштву налази се огроман простор реформи који би те трендове доводио у друштвени склад. Уставне реформе би требало да омогуће старање ефикасне поделе власти, пре свега независно правосуђе, а потом и одговарајући изборни и политички систем, територијалну организацију друштва, што би све скупа омогућило складније друштво, друштво без политичких монопола и простора за маргинализацију великих социјалних група.¹³

Члан 5, став 1, *Устава Србије* каже: „Јемчи се и признаје улога политичких странака у демократском обликовању политичке воље грађана“, али такође у ставу 5 и то да „политичке странке не могу непосредно вршити власт, нити је потчинити себи“.¹⁴ Устав је, дакле, утврдио да су странке носиоци политичког живота, али се то у пракси често претвара у узурпацију власти и јавних функција. Насупрот томе, политичке странке би требало да на сопственом примеру покажу како држава треба да изгледа. Утврђивање јасних критеријума за мерење унутрашње демократичности потребно је политичким странкама, али и бирачима и симпатизерима и целокупној јавности како би се легитимисале као носиоци друштвених промена

Живот је натерао идеологе политичких партија да своје идеје, или бар полазне програмске основе прилагоде стварности. Тако су се социјалдемократе ”либерализовале”, а либерали и конзервативци ”социјалдемократизовали”. Отуда је лакше објаснити како странке

¹³ Zoran Lutovac, "Evropska unija i ishodi demokratizacije u Srbiji", u *Urušavanje ili slom demokratije*, ur. Ilija Vujačić i Bojan Vranić (Beograd: Udruženje za političke nauke Srbije, Fakultet političkih nauka, 2016), 219–239.

¹⁴ *Устав Републике Србије*, члан 5. (Београд: Службени гласник), 2006.

идеолошки лутају лево-десно у потрази за гласачима уместо да нуде јасно профилисане идеје о томе какво друштво желе да граде. У трагању за одговорима на свакодневна животна питања „центар” и простор око њега је постао све насељенији, док су се крајње политичке опције углавном надметале у популизму и ”патриотизму”.

Лоше организована држава и јавне службе као и нефункционална привреда уз недемократску политичку културу и узурпацију власти, корупцију и монополе – утичу на то да грађани са зебњом гледају на будућност и постају апатични. Србији је, насупрот томе, потребна нова енергија заснована на знању и образовању.

Више нема времена да се иде споро тим путем. Да би дошло до неопходног убрзања, најпре је потребно у сфери политике извршити реформу *политичког система*. *Странке* имају и највећу одговорност да се то деси. Потребне су нам толерантне и модерно организоване странке са лидерима који личним примером показују шта је посвећеност општем добру и одговорност за јавно делање и изговорене речи. Отуда је важно да одговорни, образовани и посвећени општем добру добију праву прилику. Да бисмо мењали систем, неопходно је да мењамо све што је потребно: од начина размишљања до институција и закона. А странке ће се најпре мењати ако се промени *изборни систем* који ће тражити непосреднију везу између бирача и оних који би требало да их представљају.

Социјални контекст, али и међународно окружење не олакшавају тај посао.¹⁵ Партије и партијске политике се мењају. Последња декада је и на међународном плану показала потпуни крах поверења у етаблирану политику.¹⁶ Центристичке и посебно леве партије суочиле су се са драстичним губицима зато што су очекивања од њих била велика, зато што су се оне заснивале на универзалним вредностима правде, солидарности, толеранције и сматрају се одговорнијим од оних које о томе нису много говориле. Странке деснице и радикалне деснице, које у доба кризе посежу за економистичким одговорима на политичка питања и кривце за лоше стање траже у опасним (нежељеним) другима, показују раст подршке, али ће се и оне врло брзо суочити са глобалним проблемима концентрисања

¹⁵ Stefan Roberto Foa and Yascha Moun, “The Danger of Deconsolidation” *Journal of Democracy* Number 3, Volume 27, (2016): 5–17.

¹⁶ David Lye, „The Fourth Industrial Revolution and Challenges for Government“, February 2, 2017, Преузето 30.08.2017.
<http://www.brinknews.com/the-fourth-industrial-revolution-and-challenges-for-government/>

економске и политичке руке малог броја људи неосетљивих за праведнију прерасподелу друштвеног богатства и стварање праведнијег друштва.

Друштвене науке су моралној и професионалној обавези да понуде моделе за реформу друштва, да траже и нуде најбољи изборни и политички систем да подстичу изградњу политичке културе и владавине права, а на политичким актерима је, пре свега политичким странкама, да оно што је најбоље за друштво претварају у практичну политику. Покретачка снага за бољу Србију могу бити појединци и странке које својим примером могу да инспиришу и својим делањем да мењају оно што је потребно. Посао није лак јер је неопходно наћи равнотежу између либералних и демократских вредности у процесу трансформације политичке заједнице и друштва.¹⁷ Улога политикологије и друштвених наука је да усмеравају друштвена кретања у правцу општег добра и, све чешће, да помажу у креирању стратешких циљева па и јавних политика усмерених ка том циљу.

Демократизација демократије – грађани као активни политички и друштвени актери

„Демократизација демократије“ већ је на дневном реду развијених и успешних држава.¹⁸ Она подразумева ширење поља достигнутих права и слобода и укључивање што ширих слојева друштва у политички и друштвени живот и као таква легитимни је политички циљ и оних који су тек на путу ка економски и политички развијеној заједници.

Тренд у развијеним демократским државама је да све већи број грађана сматра да је демократски политички систем лош или врло лош пут за земљу тако да неки аутори говоре о опасности деконсолидације демократије (the Danger of Deconsolidation), поготово ако се узме у обзир чињеница да је она израженија код млађе популације.¹⁹

У Србији демократијом није задовољно 60,6% грађана. Од тога 13,5% није уопште задовољно, а 47,1% није задовољно како

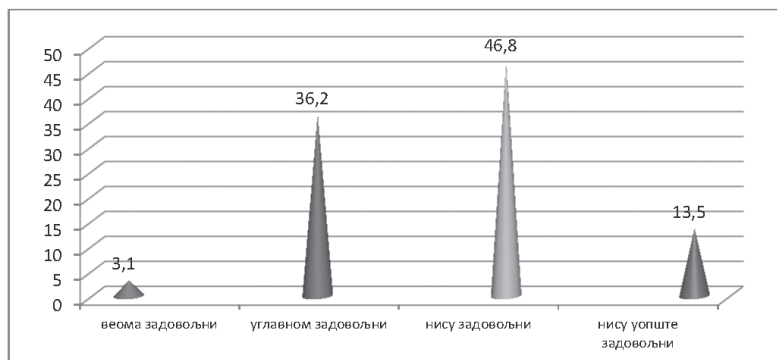
¹⁷ Zoran Lutovac, "Evropska unija i ishodi demokratizacije u Srbiji", u *Urušavanje ili slom demokratije* ur. Ilija Vujačić i Bojan Vranić (Beograd: Udruženje za političke nauke Srbije, Fakultet političkih nauka, 2016), 219–239.

¹⁸ Robert Dal, *Demokratija i njeni kritičari* (Podgorica: CID, 1999).

¹⁹ Roberto Stefan Foa and Yascha Moun, "The Danger of Deconsolidation" *Journal of Democracy* 3(2016), 5–17.

функционише демократија у Србији. На другој страни, свега 3,1% грађана је веома задовољно, а 36,2% углавном задовољно.

Задовољство демократијом у Србији

Са тврдњом да у демократији сви превише причају уместо да ефикасно доносе и спроводе одлуке слаже се натполовична већина испитаника (53,5% од којих 28% потпуно и 25,5% се углавном слаже). Свега 16,8% њих се не слаже с том тврдњом (од којих 5,8% уопште и 11% углавном).

Половина испитаника није се одредила када је у питању тврдња да у демократији економија лоше функционише (24,9% њих се слаже с том тврдњом, а 25,4% се не слаже), а релативна већина (42,5%) се није одредила о томе да демократија није добра за одржавање реда (1/4 се слаже с том тврдњом, док се 1/3 испитаника не слаже).

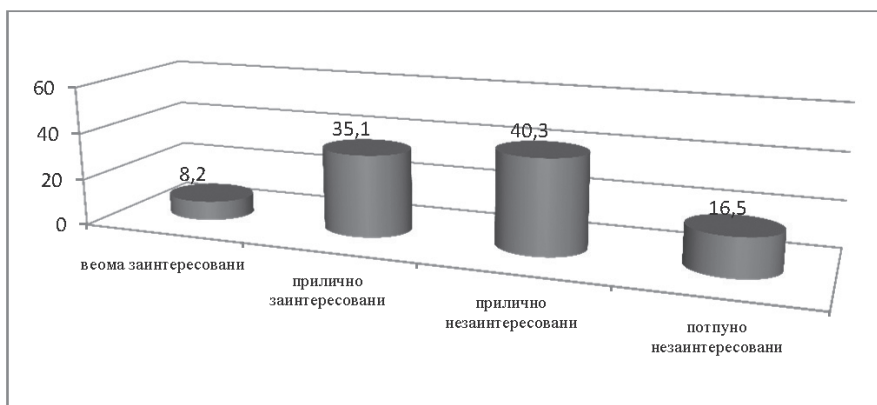
Ипак, апсолутна већина грађана се слаже са тврдњом да демократија можда има проблема, али је боља од било ког другог облика владавине (58,2% се слаже с том тврдњом од којих 22,9% се потпуно слаже, а 35,4% углавном се слаже). Начелно гледајући, грађани су релативно већински против тога да уместо скупштине влада јак вођа (42% наспрам 26,7% оних који би се сложили с тим), међутим искуство нам говори да су за такву склоност конкретних лидера имали разумевање нарочито 90-их година 20. века.

Већ поменуто Истраживање јавног мњења бавило се, између осталог, и заинтересованошћу грађана за политику. Више од половине испитаника исказало је незаинтересованост за политику (56,8% – 16,5% потпуно незаинтересованих и 40,3% прилично незаин-

„УКАЛУПЉИВАЊЕ” ИЛИ ПРЕКОРАЧЕЊЕ ГРАНИЦА

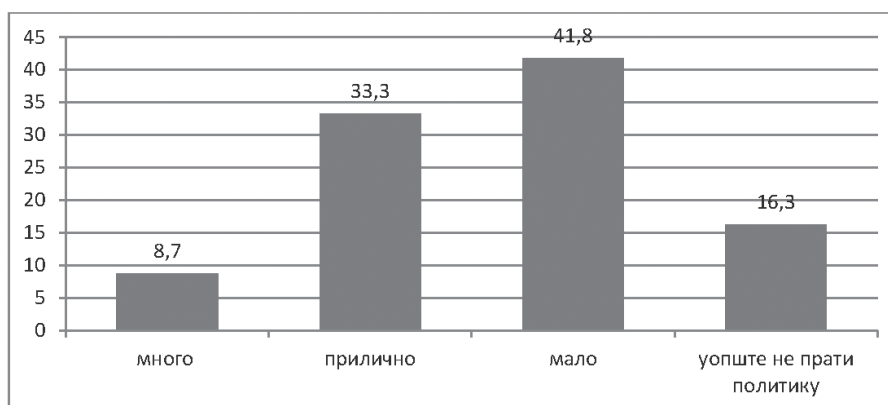
интересованих). За политику је заинтересовано 43,3%, од којих 35,1% прилично, а 8,2% веома заинтересованих.

Заинтересованост за политику

На питање **са колико пажње пратите политику преко ТВ-а, радија, новина или интернета** – 58,1% њих спада у оне који би се могли сврстати у групу незаинтересованих: мало прати (41,8%) или уопште не прати (16,3%) политику. На другој страни 33,3 прилично и 8,7% много прати политику по сопственој процени.

Са колико пажње пратите политику преко ТВ-а, радија, новина или интернета

Чак 44,6% испитаника сматра да се **разуме у најважније политичке проблеме**, док свега 18,8% њих сматра друкчије. Прилично је велики проценат (36,7%) оних који не дају процену у том смислу.

Налазимо се у тешкој економској и друштвеној ситуацији и то ништа није ново. Ретки и кратки су били периоди када се у Србији живело добро. Ретки су, такође, и историјски пасажии када се развијала демократска политичка култура, када се поштовала и уважавала политичка слобода другог. Оно што овај историјски тренутак чини посебним јесте да почетком 21. века, када се људска права и слободе у слободном свету третирају као опште прихваћено јавно добро, у Србији се она релативизују, условљавају, инструментализују. То су одлуке које зависе од нас непосредно, не од наше тешке економске и социјалне ситуације него од друштвеног консензуса, од наше спремности да вредности, за које се вербално и програмски залажемо, претварамо у деловање.

По природи ствари, и власт и опозиција и грађани ван странака – требало би да су на истом послу, на послу изградње демократског друштва и владавине права, друштва у којем политички противници неће бити лични и државни непријатељи, друштва у којем носиоци власти себе неће стављати изнад свих институција, а у моралном смислу – изнад свих људи, политичке културе у којој сопствено мишљење неће сматрати мером свих ствари. Ако нема политичких слобода, ако нема слободних медија и медијског простора за другачије мишљење, онда нема кључних претпоставки за демократско друштво. Интелектуална елита је дужна да укаже на оно што просечан човек не може и не мора да види када се погоршају услови за остваривање слободе изражавања. Дужност интелектуалаца је да не прећуткују дефектне друштвене појаве, а друштвених наука да указују на узроке и последице таквих појава.

Завршно разматрање

Модерном грађанском друштву нису потребне велике вође, нису потребни праведници, већ правда. Оно тражи снажне и делотворне институције, у којима власт мора бити омеђена јасним границама, подложна критици и контроли. Низак стандард и незапопсленост, које сами грађани означавају као највећи проблем, уз ограничену слободу говора и неразвијену владавину права, постају бесхрабрујући проблем друштва онда кад им се придруже апатија и

резигнираност грађана. Погубна је по здравље друштва равнодушност, апатија и повлачење у приватни простор, губљење интересовања за друштвена питања грађана. Србији је потребна ангажована наука, ангажовани интелектуалци, ангажовани грађанин, грађанин који је у стању да сумња, пита, контролише и тражи одговорност.

Отуда су потребне свеже идеје и ангажовани грађани како би се социјална енергија креативно каналисала ка суштинским променама друштва. Један од кључних проблема с којима се суочавају грађани јесте осећај да немају могућност утицаја на друштвене промене. Иза осећаја да оно што му се дешава у животу јесте изван његове контроле, може се крити потреба да се оправда властита лош положај или тражење изговора за пасиван приступ друштвеним и личним проблемима, међутим тај осећај може бити резултат стварног положаја у друштву у којем нема институционалних канала грађанског утицаја или тек оправдање за личну инертност и неангажовање у друштвеној сфери. На друштвеним наукама је, а посебно на политикологији, да укажу на то какве су нам државне и друштвене институције, какво је грађанско друштво, а каква улога и место појединца у таквом друштву како бисмо отклањали узроке апатије, друштвене аномалије и подстицали ангажованост појединаца зарад бољитка целог друштва.

Више него икад, Србији је потребно хладно сагледавање стварности, самокритика и критика које ће храбро означити грешке које смо као друштво чинили и указати на политички правац којим би требало да идемо. Самокритичност представља саму срж европског културног идентитета којем, са свом својом посебношћу, и сами припадамо, али резигнација и апатичност могу самокритичност да претворе у самопрезир који је разоран по друштво и политичку заједницу. Та резигнација и апатичност нису само последица тешког живота, оне се генеришу и међу интелектуалним и политичким елитама које не дају праве одговоре на друштвене проблеме.

Да бисмо постали аутентичне личности на индивидуалном плану и модерно друштво на политичком, потребно је да као грађани слободно артикулишемо ставове и утичемо на стварање јавних политика. Одговоре на питање који су оптимални оквири за друштво у којем ће тако нешто бити могуће, требало би да дају не само политичари, него и политиколози и друштвене науке уопште

ЛИТЕРАТУРА

- „Јавно мњење Србије“, *Истраживање јавног мњења Србије 2017*, Београд: Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење Института друштвених наука, 2017.
- Лутовац, Зоран. „Пристапачност аудио визуелног садржаја особама са инвалидитетом у контексту људских права“. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 159–160 (2016): 859–875
- Лутовац, Зоран. *Српски идентитет у Црној Гори*. Београд: Институт друштвених наука, 2015.
- Устав Републике Србије*, Београд: Службени гласник, 2006.

* * *

- Dal, Robert. *Demokratija i njeni kritičari*. Podgorica: CID, 1999.
- Diamond, Larry. *Developing Democracy: Towards Consolidation*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1999.
- Foa, Roberto Stefan and Moun, Yascha. “The Danger of Deconsolidation” *Journal of Democracy* 3 (2016): 517.
- Hesel, Stefan i Edgar Moren. *Put nade*. Beograd: Hedone, 2012.
- Lutovac, Zoran. "Evropska unija i ishodi demokratizacije u Srbiji". U *Urušavanje ili slom demokratije*, urednici Ilija Vujačić i Bojan Vranić, 219-239. Beograd: Udruženje za političke nauke Srbije, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2016.
- Lutovac, Zoran. „Izgradnja političkog i ustavnog identiteta samostalne Srbije“. U *Ustavi u vremenu krize : postjugoslovenska perspektiva*, urednici Milan Podunavac, Biljana Đorđević, Beograd : Fakultet političkih nauka, Udruženje za političke nauke Srbije, 2015
- Lye, David. „The Fourth Industrial Revolution and Challenges for Government“, (February 2, 2017). Преузето 30.08.2017.
<http://www.brinknews.com/the-fourth-industrial-revolution-and-challenges-for-government/>
- Mouffe, Chantal, *Agonistics: Thinking the World Politically*, London: Verso, 2013.
- Vukotić, Veselin, ur. *Globalizacija i izolacionizam*. Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2017.

**POLITICOLOGICAL VIEWS OF SERBIA DEALING WITH ITS OWN
ANDGLOBAL CHALLENGES**

Zoran Lutovac

Summary Serbia, as a country in the transformation toward liberal democracy, which is also on the road to European integration, faces at the same time with a number of problems and the answers to them should offer social sciences. We are looking for rational responses to national issues and effective answers to everyday questions of life. Social sciences have a responsibility to be instigators, the engine in the process of transformation, controllers of political and social processes, and correctors of deviant social phenomena. Our society needs not only a comprehensive economic, political and social reform, but the reform of political thought, the reform of paradigm that underpins our knowledge and education, our culture and morality. At the same time, while we deal with the problems of economic growth, unemployment and low living standards, we should have in mind that people are not statistical data and objects, but human beings endowed with intelligence, spirituality and emotion. Proceeding from this, it is essential that political science and other social sciences contribute to the struggle for modernization of society, state and economy.

Keywords: Political Science, Social Sciences, Serbia, Transformation, Modernization